Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.12, april 2018

Indledningen er redigeret af Johnny Kondrup og Vanja Thaulow
Tilsyn ved dr.phil. et theol. Erik A. Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til

"[Anmeldelse af] Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage af **B. S. Ingemann**"

ved Else Riisager

Indhold

1 Ingemanns salmer og Grundtvigs anmeldelse
2 Ingemanns Høimesse-Psalmer
3 Kirkepolitiske forhold i 1825
3.1 Teologiske kampe
3.2 Salmebogssituationen
4 Anmeldelsen og Grundtvigs salmeæstetik
5 Ingemanns reaktion og Grundtvigs senere brug
6 Anvendt litteratur
6.1 Trykt
6.2 Utrykt

1 Ingemanns salmer og Grundtvigs anmeldelse

I sommeren 1825 udkom B.S. Ingemanns salmesamling, *Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage*. I juli sendte Ingemann bogen til sin ven Grundtvig, med hvem han førte en personlig og intens brevveksling. I følgebrevet skrev Ingemann bl.a.:

> Du er af alle mine Venner den, jeg nødigst vilde række en Salmebog, hvorom jeg ikke i det mindste selv haabede og trode, at den var en tro kristelig Gjenklang af mine bedste og inderligste Følelser, og at den med Guds Hjælp kunde være til Opbyggelse og Velsignelse for fromme kristelige Gemytter. Hvorvidt jeg i det hele har opnaaet Hensigten, vil Fremtiden lære [dvs. vise] (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 66).

Efter omtale af begrænsninger og mangler ved salmerne sluttede Ingemann sin præsentation af salmesamlingen med: "Og nu i Guds Navn læs, og sig mig din Mening uden Forbeholdenhed og uden Skaansel, hvor du tror, jeg har fejlet eller slumret!" (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 67).

Sin mening om salmesamlingen gav Grundtvig efterfølgende tilkende, dels privat i et brev til Ingemann (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 68 f.), dels i en form, der var egnet for offentligheden, anmeldelsen af "Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage af **B. S. Ingemann**". Anmeldelsen stod trykt i *Theologisk Maanedsskrift,* bind 3, 2. hæfte (s. 156-162), som udkom den 10. november 1825. Den er skrevet i en billedrig og essayistisk stil, hvor associationer fører fra et emne videre til det næste, som igen introducerer nye perspektiver. Mange emner berøres, og ud over omtalen og vurderingen af Ingemanns udgivelse indeholder den vægtige udtalelser om salmebøger og om poesi i salmer. Sammen med anmeldelsen fra 1827 af P.A. Fengers udgave af Thomas Kingos salmer står anmeldelsen af Ingemanns *Høimesse-Psalmer* som et centralt udtryk for Grundtvigs salmeæstetik (se "[Anmeldelse af] Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo, samlede og udgivne af P.A. Fenger").

2 Ingemanns *Høimesse-Psalmer*

Som titlen angiver, består Ingemanns salmesamling af salmer til alle kirkeårets søn- og helligdage. Den lille bog er ordnet efter kirkeåret og har en salme skrevet over evangeliet eller eventuelt lektien til højmessen for hver helligdag. Til enkelte af dagene i de kirkelige højtider er der digtet to salmer, således til Sankt Stefans dag (anden juledag) og til påskedag. Anbragt efter skærtorsdag indeholder bogen tillige fem salmer, som sammen med salmen til langfredag udgør en passionssuite på samme versemål og melodi. De 73 salmer er alle forholdsvis korte, og over halvdelen består kun af fire strofer. Udgivelsens karakter af salmesamling er understreget ved, at stort set alle salmer er forsynet med en melodiangivelse, hvis melodi findes i H.O.C. Zincks *Koral-Melodier* fra 1801, der var koralbog til samtidens autoriserede *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (1798).

Høimesse-Psalmer var således et ambitiøst anlagt bud på fornyelse af kirkesangen i samtiden, og dens salmer ville i princippet kunne indgå i en kirkesalmebog til afløsning af den evangelisk-kristelige, som Grundtvig og hans ligesindede havde kritiseret i årevis. I sit svarbrev til Ingemann fra august gav Grundtvig personligt sin mening tilkende om salmerne, men da første blad i brevet mod sædvane mangler, kender vi den ikke, og kun slutningen af omtalen er bevaret (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 68 f.). I denne og i et udkast til anmeldelsen (Grundtvig-arkivet, fasc. 116.1 og 122.3) fremhævede Grundtvig de salmer, der havde gjort størst indtryk på ham. Foruden salme nr. 55 til tiende søndag efter trinitatis, "Jesus græder; — Verden leer", drejede det sig især om salme nr. 38 til store bededag, nr. 31 til langfredag samt salme nr. 32 til påskedag.

De tre salmer er af ret forskellig karakter. I salmen til store bededag, "Gud, Retfærds Gud, du Hellige, du Høie!", er stemningen inderlig og stilfærdig; jeget angrer sin synd, men er også fortrøstningsfuldt. I brevet til Ingemann giver Grundtvig udtryk for, at

han tror, at salmen vil blive en fast del af ritualet ved skriftemål i Danmark (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 68). I langfredagssalmen "Indhyl dig, Jord, i Sørgeklæder!" er tonen anderledes dramatisk, animeret og kontrastrig. I forbindelse med denne salme og "Jesus græder; — Verden leer" finder Knud Bjarne Gjesing, at disse salmers udtryk og stemningsleje er det mest karakteristiske for salmesamlingen: "Den akademiske, retoriske patos og de abstrakte personifikationer er typisk for højmessesalmerne" (Gjesing 1989, s. 10).

Salmen til påskedag, nr. 32: "Lyse Morgen er oprunden", er skrevet over Mark 16,1-7 og gengiver den bibelske beretning temmelig nøje. Salmen opfordrer vi'et eller den syngende menighed til at følge med kvinderne til graven samtidig med, at den sætter Jesu opstandelse ind i et kosmisk perspektiv. Grundtvig var især betaget af strofe 3:

> Englen i de hvide klæder
> Lyser fra den tomme Grav!
> Glæd dig nu, hver Sjæl, som græder!
> Glæd dig Himmel, Jord og Hav!
> Bryd i store Lovsang ud!
> Frelste Verden, priis din Gud!
> Priis din Frelser og Forsoner!
> Englerøst fra Graven toner.

Denne salme er skrevet i samme versemål, som Thomas Kingo brugte i sin store passionssuite i *Vinter-Parten* (1689), og som Grundtvig senere benyttede i blandt andet påskesalmen "Tag det sorte Kors fra Graven" (1832). Dertil rummer Ingemanns salme flere temaer, der blev centrale i Grundtvigs salmedigtning: den tekstnære gengivelse af bibelstedet; forbindelsen mellem engle og lovsang; at gråd skal afløses af glæde og sang (jf. Sl 126,5-6); og at død og grav hører sammen med og er forudsætningen for frelse.

I de nævnte salmer udtrykker Ingemann en opfattelse af Jesus Kristus som frelser og ikke kun som forbillede, hvad der var tilfældet hos samtidens yderligtgående rationalister. Det er ikke kristen dogmatik, der interesserer Ingemann, men kristne følelser og opbyggelse, sådan som han selv skriver i brevet til Grundtvig. I et manuskript fra 1837 anfører han: "Mine religiøse Anskuelser, der dogmatisk stemme overens med vor evangeliske Kirkes Grundlærdomme, fremtræde kjendeligt i mine 'Høimessepsalmer', som udkom 1825", og han fortsætter med at tage afstand fra "den forstandshovmodige Naturalisme og fade Rationalisme" (Ingemann 1863, s. 34 f.). Ingemann og Grundtvig er fælles i deres tro på den åbenbarede Jesus Kristus, der er både Gud og menneske og verdens frelser og forsoner.

Læs mere

> Om forskelle på Ingemanns og Grundtvigs salmer kan der yderligere læses i Erik A. Nielsens artikel "Ingemanns romantiske kristendom" (1978) (optrykt i *Lyrikere,* 2001). Angående *Høimesse-Psalmer* henvises desuden til Balslev-Clausen (1989, s. 23-32).

3 Kirkepolitiske forhold i 1825

3.1 Teologiske kampe

I de samme dage i slutningen af august 1825, hvor Grundtvig sendte Ingemann sin mening om *Høimesse-Psalmer*, var han ved at forberede et angreb på de rationalistiske strømninger i statskirken, som han mente mistolkede kristendommens centrale indhold og svigtede de gammeldags troende. Gennem sin såkaldte 'mageløse opdagelse', der havde været undervejs siden foråret 1824, havde han fået en forståelse af, at grundlaget for kristendommen ikke umiddelbart skulle findes i Bibelen, men i det fællesskab, som menigheden til alle tider har haft gennem den mundtlige overlevering af den apostolske trosbekendelse og sakramenterne dåb og nadver. For troende kristne skulle trosbekendelsen ved dåben og indstiftelsesordene ved nadveren være som en nøgle til tolkningen af Bibelen, og de ville kun kunne bruge nøglen eller forstå Bibelen ved Helligåndens hjælp. I det samme brev til Ingemann, hvor han omtalte højmessesalmerne, beskrev Grundtvig det således:

> Gud være lovet, at jeg før denne store Time fik Øje paa den Kirkens Klippe, vi med Luther, Gud ske Lov, have bygget paa, men som i mange Aarhundreder dog har været skjult for Menighedens Øje: det er de kristnes oprindelige, altsaa uforanderlige Trosbekjendelse (vore tre Tros-Artikler), som ved Sakramenterne aabenbar [dvs. åbenlyst] har gjort alle Kirkens Gjerninger, og nu er dens Vidnesbyrd (august 1825; Grundtvig & Ingemann 1882, s. 69).

Sit teologiske syn forfægtede Grundtvig offentligt i *Kirkens Gienmæle,* der udkom 5. september. Kampskriftet var rettet mod den teologiske professor H.N. Clausens bog *Catholicismens og Protestantismens Kirke-Forfatning, Lære og Ritus* (1825). Grundtvig betragtede Clausen som en af rationalismens frontkæmpere og angreb ham for at sætte fornuften over åbenbaringen og de troendes vidnesbyrd. Grundtvig var især oprørt over, at Clausen ikke viste agtelse for statskirkens bekendelsesskrifter. Clausen havde nemlig i sin bog foreslået, at man i præsteløftet alene skulle kræve af præsterne, at de holdt sig til Skriften. De øvrige bekendelsesskrifter, heriblandt den apostolske trosbekendelse, var ikke at regne for 'guddommelig' trosnorm. Dette fandt Grundtvig ikke bare problematisk, men ligefrem kættersk. Ud over at være uenig med ham om andre problemstillinger var Grundtvig desuden meget bekymret for, at Clausen i kraft af sin stilling ved universitetet ville komme til at præge de kommende præster med sin 'falske' lære.

Læs mere

> Se uddybende om *Kirkens Gienmæle,* den teologiske strid og dens senere følger i indledningen til *Kirkens Gienmæle.*

I deres indbyrdes brevveksling støttede Ingemann Grundtvig i en af kampens centrale problemstillinger: "Hovedsagen selv: den billige [dvs. rimelige] Fordring, at Kirkens Lærere [dvs. præster] maa holde sig til dens Bekjendelse, begriber jeg ikke, at der kan være to Meninger om" (Ingemann til Grundtvig, 3. november 1825; Grundtvig &

Ingemann 1882, s. 71). Om Grundtvigs nyvundne syn på trosbekendelsen og sakramenterne forholdt Ingemann sig til gengæld tavs.

Grundtvigs angreb kan ses som del af en bredere kirkekamp fra i hovedsagen gammeldags troende, lutherske kristne mod såkaldte rationalistiske kristendomsopfattelser i statskirken. De rationalistisk prægede retninger havde ikke blot betydningsfulde repræsentanter på det teologiske fakultet, men også i præstestanden, bl.a. Grundtvigs nærmeste foresatte, stiftsprovst H.G. Clausen. De teologisk lærde forkæmpere for den gammeldags tro havde fra marts 1825 fået et forum i *Theologisk Maanedsskrift,* der var redigeret af A.G. Rudelbach og Grundtvig.

3.2 Salmebogssituationen

Da Grundtvig udgav sin anmeldelse først i november 1825, var diskussionerne om kristendommen og de kirkepolitiske forhold stadig på deres højeste. For Grundtvig var der en klar sammenhæng mellem den kristendom, statskirken stod for, og den kristendom, menigheden gav udtryk for i sin salmesang i kirken. Efter Grundtvigs mening burde kirkens officielle salmebog og dens salmer vise sand eller ægte kristendom, og det var først og fremmest igennem salmebogen, at den brede befolkning kunne have en aktiv og levende forbindelse til Kristi kirke (s. 161).

Grundtvigs kritik var især rettet mod salmebogen fra den sene oplysningstid, *Evangelisk-kristelig Psalmebog,* der udkom 1798. Salmebogen var blevet til gennem et flerårigt, grundigt forarbejde af en kommission, ledet af den moderate oplysningsteolog, biskop N.E. Balle. Det var kendetegnende for bogens endelige udformning, at den var disponeret efter emner og temaer, og at alle salmer var gennemredigeret efter samtidens teologiske og æstetiske smag. Eksempelvis var uregelmæssige strofeformer og metrik i salmer fra den ældre danske salmetradition gjort regelrette, og de medtagne salmer af Thomas Kingo og Hans Adolph Brorson var betydeligt ændret i længde, billedsprog og teologiske udsagn. Det var intentionen, at salmerne skulle være forståelige også for ulærde, og at de ud over at være kristeligt opbyggelige skulle fremelske tolerance og andre samfundsmæssige dyder.

Læs mere

Om salmebogens tilblivelse, indretning og indførelse henvises til Malling 1962-1978, bind 8, s. 281-310. Om Grundtvigs forhold til *Evangelisk-kristelig Psalmebog* kan der læses i Balslev-Clausen 1998.

Da *Evangelisk-kristelig Psalmebog* fremkom, blev det bestemt, at det var op til hver enkelt præst og menighed at beslutte, om de ønskede at følge øvrighedens anbefaling og indføre bogen i sognet. Omkring 1825 var *Evangelisk-kristelig Psalmebog* den mest udbredte i kongeriget undtagen i nogle sogne på landet særligt i Nord- og Vestjylland og der, hvor samtidens religiøse vækkelser var udbredt. I disse områder havde man bibeholdt *Dend Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog* eller Kingos salmebog. Denne slidstærke salmebog var ved sin fremkomst i 1699 dels et udtryk for enevældens bestræbelse på at fremme orden og ensretning, dels et tegn på den

lutherske, kirkelige ortodoksis ønske om at fremelske den rette tro. Ud af salmebogens 297 numre var de 85 af Kingo, mens 19 var salmer af andre, til dels samtidige forfattere. Resten af salmerne var allerede en del af den danske salmetradition sidst i 1600-tallet, og den daværende redaktion var pålagt at rette så lidt som muligt i de ældre salmer. *Dend Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog* var ligesom Kingos egen salmebog til vinterhalvåret, *Danmarks og Norges Kirkers Forordnede Psalme-Bog*. *Vinter-Parten* (1689), disponeret efter kirkeåret og indeholdt salmer, der var fastlagt til hver af helligdagene.

4 Anmeldelsen og Grundtvigs salmeæstetik

I anmeldelsen trækker Grundtvig en parallel mellem ødelæggelsen af templet i Jerusalem samt bortførelsen af det jødiske folk til Babylon år 587 f.Kr. og de troende kristnes stilling i Grundtvigs samtid. Ligesom jøderne ikke kunne dyrke Gud gennem bl.a. salmesang undtagen i templet, er den ægte salmesang og gudsdyrkelse blevet tavs i den danske menighed. For Grundtvig er menighedens salmesang en måde, hvorpå de troende fra jorden kan forbinde sig med Himlen. Ligesom Himlen er åben og englene går op og ned på himmelstigen i Jakobs drøm (jf. 1 Mos 28,12-18), på samme måde er englene til stede julenat, hvor de lovsynger den nyfødte Kristus (jf. Luk 2,13-14). I salmesangens stige af toner fra jord til himmel lovpriser den troende menighed Gud sammen med englene. Billederne af Babylon og himmelstigen med salmesang er genkommende motiver i Grundtvigs salmedigtning.

Grundtvig ønsker en ny salmebog, som udtrykker sand kristendom, og at den bliver autoriseret til brug i kirken. Salmebogen skal først og fremmest indeholde salmer af Kingo og Brorson, men også af Ingemann og ham selv samt meget gerne af samtidens mest fremtrædende lyriker, Adam Oehlenschläger (s. 161 f.). Det er første gang, Grundtvig fremlægger et præcist ønske om en ny, autoriseret kirkesalmebog.

Kritikken af *Evangelisk-kristelig Psalmebog* er gennemgående i anmeldelsen, og Grundtvig klandrer især salmebogen for at mangle poesi. Indholdet af poesi er afgørende for Grundtvigs definition af en salme: "en *upoetisk Psalme,* man sige [dvs. kan sige] hvad man vil, er ligesaa haard [dvs. grel, kraftig] en selv-Modsigelse, som *upoetisk Poesie*" (s. 160). Til Grundtvigs begreb om poesi hører, at poesien har "Liv og Aand". Med dette udtryk betoner Grundtvig først og fremmest, at poesien skal indeholde Guds livgivende kraft som ved skabelsen (jf. 1 Mos 2,7), og at den skal være inspireret og beåndet af Helligånden. I et manuskript fra 1822, *Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann,* som Grundtvig aldrig selv udgav, forsøgte han at formulere en kristelig poetik. Således som Flemming Lundgreen-Nielsen opsummer i indledningen til sin udgave af manuskriptet, er prøvestenen for poesi den bibelske åbenbaring. Ud fra den formuleres tre grundsætninger: Verden er skabt ved ordet, mennesket er skabt i Guds billede, og Gud styrer viist og almægtigt (se uddybende i Grundtvig 1985, s. 22 f.; desuden fra selve afhandlingen, s. 31 f.).

Når Grundtvig i 1822 vurderer Ingemann, finder han generelt, at Ingemann måske kun mangler i Den hellige Skrift at stifte "et fortroeligere Bekiendtskab med den Aand [dvs. Helligånden], [...] han knæler for, men synes ei at have flittig fulgt med Øiet",

sådan at det afspejler sig i hans digtning (Grundtvig 1985, s. 65).

I anmeldelsen af *Høimesse-Psalmer* holder Grundtvig Ingemanns salmesamling op imod højdepunkter inden for salmedigtningen. Det er salmesangens ophav, de gammeltestamentlige salmer i Salmernes Bog, også benævnt Davids salmer. Dernæst er det Kingos salmer, som i Grundtvigs øjne er det ypperste inden for dansk salmedigtning. Ved disse sammenlignende vurderinger og ved de øvrige sammenstillinger i anmeldelsen kommer Ingemanns salmer til kort. I denne "så venligt formulerede, men skarpe kritik", som Erik A. Nielsen fremstiller det (1978, spalte 5), er Grundtvigs ros tvetydig.

Læs mere

Om Grundtvigs anmeldelse kan der yderligere læses i Nielsen 1988 og Balslev-Clausen 1983.

5 Ingemanns reaktion og Grundtvigs senere brug

En uge før Grundtvigs anmeldelse udkom, skrev Ingemann sit svar på det brev, hvori Grundtvig havde givet ham sine private kommentarer og vurderinger af *Høimesse-Psalmer*:

> Tak for dit sidste kjærlige Brev og for, hvad du sagde mig om Salmerne! At de kun vare stille Hjærtesuk, og at min Længsel efter Aanden og Guds Rige deri var stærkere end mit Haab om at have fundet Kingos Orgel eller Davidsharpen, *det* er vist nok [dvs. sandt nok], og jeg er langt fra at fordre, at min Skjærv til Kirkens Kiste [dvs. indsamlingsbøsse] skal gjælde for en Skat; jeg gav, hvad jeg havde, og jeg vil takke Gud, om det Sennepskorn, jeg udkastede, kun kan blive en Kvist, hvori én af de fattigste Fugle kan bygge sin Rede (3. november 1825; Grundtvig & Ingemann 1882, s. 70).

Blandt andet ved hjælp af bibelske henvisninger beskrev Ingemann således sine intentioner med salmesamlingen. Med skærven til kirkens kiste sammenlignede han sig med den fattige enke, der med sine småmønter gav alt, hvad hun havde, og derved lagde mere end de rige i tempelblokken (jf. Luk 21,1-4). Ved at hentyde til lignelsen om sennepskornet pegede Ingemann på, at selvom sennepskornet var det mindste frø, blev det et helt træ, stort som Guds rige (jf. Matt 13,31-32).

Da Grundtvig i 1836-1837 fik udgivet sin salmesamling, *Sang-Værk til den Danske Kirke,* bind 1, medtog han syv salmer fra Ingemanns *Høimesse-Psalmer* (Ingemann 1825, nr. 1, 5, 32, 34-35, 41 og 43; Grundtvig 1836-1837, nr. 195, 196, 299-301, 325 og 389). Af de salmer, Grundtvig fremhævede positivt i 1825, optog han således kun nr. 32 i sin egen salmeudgivelse. Ingemanns påskesalme "Lyse Morgen er oprunden" blev her gengivet med stroferne 1-3 og i samme ordlyd som i Ingemanns førstetryk (Grundtvig 1836-1837, nr. 299).

6 Anvendt litteratur

6.1 Trykt

- Balslev-Clausen, Peter (1983) “Salmebog og salmesang. Grundtvigs anmeldelser af Ingemanns Høimesse-Psalmer (1825) og P.A. Fengers udgave af Kingos salmer (1827)” i *Hymnologiske Meddelelser,* 12. årg., nr. 1, s. 3-56. København.
- Balslev-Clausen, Peter (1989) *Salmedigteren B.S. Ingemann*. Aarhus.
- Balslev-Clausen, Peter (1998) “Grundtvig og Evangelisk-kristelig Psalmebog (1798)” i *Hymnologiske Meddelelser,* 27. årg., nr. 4, s. 209-248. København.
- Clausen, H.N. (1825) *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus*. København.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Gjesing, Knud Bjarne (1989) “Solens sanger — om B. S. Ingemann som salmedigter” i *Ribe stiftsbog,* s. 8-30. Ribe.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. & A.G. Rudelbach (1825-1828) *Theologisk Maanedsskrift,* bind 1-13. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) “Tag det sorte Kors fra Graven” i L.C. Hagen udg. (1832) *Historiske Psalmer og Riim til Børne-Lærdom,* s. 115-117. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1837: 1836-1837) *Sang-Værk til den Danske Kirke,* bind 1. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859,* udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1985) *Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann. Manuskript i Grundtvig-arkivet, Fasc. 175.1, fra 1822,* udg. Flemming Lundgreen-Nielsen. København.
- Ingemann, B.S. (1825) *Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage*. København.
- Ingemann, B.S. (1863) *Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed fra 1811-1837. Et autobiografisk Udkast,* udg. J. Galskjøt. København.
- Kingo, Thomas (1689) *Danmarks og Norges Kirkers Forordnede Psalme-Bog. Vinter-Parten. Efter sær Kongel. Befalning, af Salig D. Mort. Luthers, saa og andre Gudfrygtige Lærde Mænds Sange og gamle Kirke-*

Psalmer sammendragen, og med en stoor Deel til Højtiderne, Søndagene og Fasten igiennem forbedret. Odense.

- Kingo, Thomas udg. (1699) *Dend Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog. Efter Hans Kongl. Mayest. Allernaadigste Befalning, af de fornemste Geistlige i Kiøbenhafn til Guds Tieniste paa Søndagene, Fæsterne, Bededagene, og til anden Gudelig brug i Kircken, udi Danmark og Norge, af Gamle Aanderige Sange Ordentlig indrettet og Flitteligen igiennemseet, og med mange Ny Psalmer forbedret, og iligemaader efter Kongl. Befalning til Trykken befodret*. Odense.
- Malling, Anders (1962-1978) *Dansk Salme Historie,* 1-8, bind 8 (1978): *Salmebøgerne*. København.
- Nielsen, Erik A. (1978) "Ingemanns romantiske kristendom" i *Under Guds Ord. Nyt og gammelt til vejledning i evangeliet,* nr. 234, spalte 1-8. Skive.
- Nielsen, Erik A. (1988) "Sangværk til den danske kirke. Fortælling om en titel" i *Teologi og Tradition. Festskrift til Leif Grane 11. januar 1988,* s. 194-212. København.
- Nielsen, Erik A. (2001) *Lyrikere, 15 udlægninger og et digt*. Hellerup.
- Vinterparten, se Kingo, Thomas (1689).
- Zinck, H.O.C. (1999) *Koral-Melodier 1801,* udg. Henrik Glahn [1801]. Højbjerg.

6.2 Utrykt

- Grundtvig-arkivet, fasc. 116.1, Det Kongelige Bibliotek, København.
- Grundtvig-arkivet, fasc. 122.3, Det Kongelige Bibliotek, København.